

Нарколабораторії: судово-фармацевтичний, судово-експертний, судово-токсикологічний, судово-хімічний, кримінально-правовий огляд для протидії наркобізнесу, нелегального обігу заборонених психоактивних речовин, захворюваності

Illegal Drug Laboratories: Forensic and Pharmaceutical, Forensic and Expert, Forensic and Toxicological, Forensic and Chemical, Criminal and Legal Examination to Combat Drug Trafficking, Illegal Circulation of Prohibited Psychoactive Substances, Morbidity

Valentyn Shapovalov (Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Attorney-at-law, State Enterprise “Luhansk State Medical University”, Rivne, Ukraine, Advocates Company “Apotheosis”, Public Organization “Association of medical and pharmaceutical law”, both – Kharkiv, Ukraine)

*Corresponding author: Valentyn Shapovalov

Received: June 01, 2023

Published: June 29, 2023

Abstract. The prevalence of drug addiction and toxic addiction, as a component of the epidemic of overdoses with prohibited psychoactive substances, continues to affect communities around the world, leading to an unprecedented number of overdose deaths every year. Forensic and pharmaceutical, forensic and expert, forensic and toxicological, forensic and chemical, criminal and legal study of the illegal circulation of prohibited psychoactive substances was conducted. The relevance of taking measures to eliminate drug laboratories as a component of organized drug business was substantiated. Forensic and pharmaceutical practice was analyzed. The

experience of the countries of the world and Ukraine regarding the problem of drug addiction was studied. The consequences of narcotization of the population and the spread of addictive dependence, comorbid disorders, HIV/AIDS, tuberculosis, and hepatitis were studied. Normative initiatives to combat the illegal circulation of psychoactive substances of classification and legal groups were proposed.

Keywords: illegal drug laboratories, prohibited psychoactive substances, illegal circulation, forensic pharmacy, forensic examinations, addictive morbidity.

Вступ. Поширення захворюваності на наркоманію і токсикоманію [1-3], як складової епідемії передозування синтетичними наркотичними засобами та психотропними речовинами, продовжує впливати на громади країн світу. Щороку призводить до безпрецедентної кількості смертей від передозування, що викликано швидкою появою нових модифікацій, незареєстрованих небезпечних психоактивних речовин [4]. Через потужність нарколабораторій обіг (виробництво, перевезення, поставки, збут тощо) небезпечних психоактивних речовин зустрічаються в малих кількостях, що ускладнює їх виявлення та класифікацію з боку правоохоронних органів і судово-експертних (медичних, токсикологічних, криміналістичних) установ. Вантажі часто є частиною EMS, експрес-кур'єрської служби та відправлення вантажів через треті країни. Це викликає на необхідність для посилення співпраці в рамках Глобальної програми швидкої заборони обігу небезпечних речовин (GRIDS) та глобальною програмою прекурсорів. Відповідаючи на прохання держав-членів посилити їхні правоохоронні можливості для виявлення та ідентифікації нових психоактивних речовин, сприяти транскордонному співробітництву, обміну інформацією шляхом використання спеціалізованих інструментів, INCB прийняв рішення консолідувати та розширити свій існуючий проект ION та його платформу IONICS, глобальний проект OPIOIDS та його поточні ініціативи державно-приватного партнерства в рамках Глобальної програми швидкої заборони небезпечних речовин (GRIDS) та у співпраці з її глобальною програмою прекурсорів.

За даними експертів ООН у США і Канаді, смертність від передозування здебільшого спричинена епідемією немедичного використання фентанілу. Тільки у 2021 році від передозування наркотиків в США померло понад 107000 осіб (за 2020 рік – 92000 смертей) [5].

В Україні значно зросла кількість виявлених та ліквідованих підпільних нарколабораторій: з 17 ліквідованих лабораторій у 2019 році до 79 – у 2020 році, з яких 67 незаконно виробляли амфетаміни.

Гендерні дані свідчать про те, що саме:

- жінки залишаються в меншості споживачів наркотиків у всьому світі, але, як правило, збільшують рівень споживання наркотиків і прогресують до розладів, пов'язаних із вживанням наркотиків, швидше, ніж це роблять чоловіки;
- жінки становлять приблизно 45-49 % споживачів амфетамінів і немедичних споживачів фармацевтичних стимуляторів, фармацевтичних опіоїдів, седативних засобів і транквілізаторів;
- жінки становлять майже кожного другого споживача амфетамінів, вони становлять лише кожну п'яту людину, яка лікується від розладів, пов'язаних із вживанням амфетамінів;
- розподілення ролей, які виконують жінки у світовій кокаїновій економіці, зберігається, зокрема у наркоеконومیці, що пов'язано із вирощування коки, транспортування невеликих кількостей наркотиків, продаж споживачам і контрабанді до в'язниць.

Протягом останніх років, як відмічають Лінський І.В., Голубчиков М.В., Мінко О.І., Шаповалова В.О., Шаповалов В.В., Чуєв Ю.Ф., Сосін І.К., Волошин П.В. в Україні відбуваються істотні зміни в структурі популяції хворих на наркотоксикоманії [6-10]:

- ✓ питома вага хворих на опійні наркоманії зменшується, а питома вага хворих на неопійні наркотоксикоманії зростає;
- ✓ найбільший внесок у зростання питомої ваги неопійних наркотоксикоманій зараз належить психічним та поведінковим розладам унаслідок вживання кількох психоактивних речовин (полінаркоманії з частим використанням офіційних лікарських засобів), канабіноїдів (гашишу та інших препаратів коноплі), а також психостимуляторів, які кустарно виготовляються шляхом модифікації з офіційних лікарських засобів, що містять ефедрин та ефедриноподібні сполуки (наприклад, фенілпропаноламін). Особлива небезпека останньої групи речовин пов'язана з тим, що поширені рецептури їх кустарного виготовлення передбачають використання перманганату калію, що стає причиною так званого марганцевого паркінсонізму - тяжкого інвалідизуючого розладу здоров'я пацієнта;
- ✓ зростання кількості випадків немедичного використання офіційних лікарських засобів, що містять психоактивні речовини або їхні прекурсори, свідчить про необхідність кримінально-правових та соціально-економічних заходів, спрямованих на підвищення рівня відповідальності всіх учасників фармацевтичного ринку (насамперед власників та працівників аптек всіх форм власності) за безрецептурний продаж рецептурних фармпрепаратів;
- ✓ водночас мають бути розроблені законодавчі ініціативи та нормативно-правові заходи, що забезпечать доступність хворими та пільгових категорій громадян, на безоплатній основі, до життєво необхідних наркотичних та психотропних лікарських засобів та інших лікарських засобів, що мають у своєму складі психоактивні речовини, для їх медичного використання (сучасне становище у сфері охорони здоров'я та фармацевтичній галузі є абсолютно незадовільним).

За останні роки була знищена пряма корупційна вертикаль, що сприяла постачанню наркотиків з Азії та Близького Сходу (героїн), Латинської Америки (кокаїн) до Європейського союзу через Україну [11].

На інший спосіб протидії наркобізнесу йдуть громадські організації та підприємці. У Києві та деяких інших містах України можна побачити борди «Піймай баригу – отримай гроші». Обіцяють платити до 120 тисяч гривень за ділків, які розповсюджують наркотики та мільйони за нарколабораторії [12].

Основна мета протидії наркобізнесу та організованих злочинних наркоугруповань: припинення діяльності нарколабораторій і осіб, що здійснюють збут заборонених до обігу в Україні психоактивних наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; надання своєчасної, ефективної медико-фармацевтичної допомоги хворим з адиктивною залежністю;

попередження причин та умов, що спричиняють передчасні смерті, травматизм, інвалідизацію серед молоді та неповнолітніх громадян.

Мета роботи. Провести судово-фармацевтичне, судово-експертне, судово-токсикологічне, судово-хімічне, кримінально-правове вивчення нелегального обігу заборонених психоактивних речовин. Обґрунтувати актуальність заходів ліквідації нарколабораторій, як складової частини організованого наркобізнесу. Дослідити наслідки наркотизації при поширенні адиктивної залежності, коморбідних розладів, ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, гепатиту Розробити нормотворчі ініціативи щодо протидії нелегального обігу психоактивних речовин класифікаційно-правових груп.

Матеріали та методи. Вивчено нормативну базу (більше ніж 500 документів), наукові джерела (більше ніж 300 публікацій) за темою роботи. Використано методи судово-фармацевтичного, документального, нормативного, ретроспективного графічного та табличного методів аналізу.

Проведені дослідження є фрагментом науково-дослідних робіт Харківської медичної академії післядипломної освіти за темами «Удосконалення організаційно-правової процедури забезпечення ліками пацієнтів з позиції судової фармації, організації і управління фармацією» (номер державної реєстрації 0116U003137, термін виконання 2016–2020 рр.) та «Фармацевтичне та медичне право: інтегровані підходи до системи обігу ліків з позиції судової фармації та організації фармацевтичної справи» (номер державної реєстрації 0121 U000031, термін виконання 2021-2026 рр.); ДЗ «Луганський державний медичний університет» «Концептуальні міждисциплінарні підходи до фармацевтичного забезпечення та доступності лікарських засобів з урахуванням організаційно-правових, технологічних, аналітичних, фармакогностичних, судово-фармацевтичних, клініко-фармакологічних, фармакоекономічних, маркетингових та соціально-економічних компетенцій (від 15.03.2023 державний реєстраційний номер 0123U101632, терміни 04.2023-03.2027 роки).

Результати та обговорення. В сучасних умовах основним джерелом надходжень на «наркоринок» психоактивних речовин є створені членами злочинних наркоугруповань нелегальних нарколабораторій, де здійснюється виготовлення (синтез, модифікація, виробництво) наркотичних засобів та психотропних речовин із застосуванням прекурсорів. В нарколабораторіях відбуваються різноманітні технологічні процеси: від елементарних – висушування та подрібнення наркотиків рослинного походження (канабіс, макова солома, гриби ентеогени) до складних багатоступеневих процесів синтезу високоактивних речовин (альфа-метилтіофентаніл, ЛСД, фенциклідин, амфетамін, метадон). Нарколабораторії можуть розташовуватися фактично у будь-якому місці: в ізольованих фермерських господарствах, житлових та підсобних приміщеннях, науково-дослідних лабораторіях, гаражах, виробничих установах та підприємствах. Крім стаціонарних, існують також пересувні і польові. Перші обладнуються в туристичних автомобільних причепах, другі – у тимчасово споруджених укриттях. Обладнання нарколабораторій може бути різним: від примітивного до самого досконалого. Працювати у них можуть спеціалісти різного рівня – від кваліфікованих хіміків-технологів, фармацевтів, провізорів, біологів до непрофесійних підприємливих громадян Асортимент та продуктивність нарколабораторії може бути різною в залежності від наявної сировинної бази, забезпечення обладнанням, устаткуванням та рівня підготовки хіміка-технолога та попитом на продукцію серед клієнтів, тобто дилерів та організаторів оптових-роздрібних постачальників та клієнтурі – споживачів-хворих на наркотоксикрманію, психоневрологічні та інші розлади здоров'я у відповідності до МКХ-10, МКХ-11[13-16].

Єдина Конвенція ООН «Про наркотичні засоби» (1961 р.), Конвенція ООН «Про психотропні речовини» (1971 р.), Конвенція ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» (1988 р.) трактують «виготовлення», як всі процеси, крім виробництва природної нарको чи психотропної сировини, за допомогою яких можуть бути отримані власне наркотичні та психотропні речовини, у тому числі рафінування, а також перетворення цих речовин в інші наркотики чи психотропи [17, 18].

У законах України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [19] та «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [20]:

- виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин – усі дії, включаючи рафінування, підвищення в препараті концентрації наркотичних засобів, психотропних речовин, чи переробку наркотичних засобів і психотропних речовин, у результаті яких на основі наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин одержуються готові до використання та вживання форми наркотичних засобів, психотропних речовин, або лікарські засоби, що їх містять, чи інші наркотичні засоби, психотропні речовини;
- використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – застосування наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин у виробництві, виготовленні, медичній практиці, при розробленні наркотичних засобів і психотропних речовин, проведенні відповідних експертиз, для науково-дослідної роботи та навчальних цілей;
- виробництво наркотичних засобів, психотропних речовин - усі дії, пов'язані з серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та рослин, включаючи відокремлення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин від рослин, з яких їх одержують;
- незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – діяння з культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори;
- незаконне виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин – не всі протиправні дії (за винятком виробництва), включаючи рафінування та екстракцію, в результаті яких вони одержуються, а також перетворюються на інші готові до використання їх форми чи на лікарські засоби, що їх містять.
- під виготовленням прекурсорів треба розуміти процес їх одержання з відповідної вихідної сировини будь-яким способом, у будь-якому вигляді (порошку, рідини, суміші тощо), приготування шляхом змішування різних хімічних препаратів або хімічного синтезу (реакції).

Незаконне виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин утворює закінчений склад злочину з моменту, коли почали вчинятися дії, спрямовані на одержання таких засобів чи речовин, готових до вживання, або на рафінування чи підвищення у препаратах їх концентрації [21].

Нарколабораторії можна умовно розділити на:

- ✚ промислові, що діють на базі виробничих цехів хіміко-фармацевтичних підприємств, профільних хімічних лабораторій науково-дослідних і учбових закладів, контрольно-аналітичних лабораторій підприємств та установ;
- ✚ побутові, які знаходяться у жилих чи підсобних приміщеннях, оснащених промислово чи саморобного виготовленим обладнанням.

В залежності від мети підпільні лабораторії можна розділити на два підвиди: ті, що експлуатуються для задоволення особистої потреби та які створюються для виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин з метою їх реалізації. По своїм функціональним процесам нарколабораторії бувають чотирьох типів [22]:

- екстрагуючі – рослинний матеріал такий як коноплі або мак снопідійний перероблюють в готовий наркотичний продукт;
- перетворюючі – напівфабрикат або неочищену речовину доводять до готової або очищеної форми наркотичного засобу або психотропну речовини. Наприклад морфін до діацетилморфіну, або кокаїнову пасту до кокаїну;

- синтезуючі – хімічні речовини, в тому числі і прекурсори змішуються у певних кількостях та умовах для проведення хімічних реакцій з метою отримання наркотичних наркотичного засобу або психотропну речовини, наприклад амфетаміну та його похідних;
- дозуючі – застосування спеціальних пристроїв (таблетуючі машини, преси, пристрої для ампулювання розчинів або будь яких інших саморобних пристосувань) для отримання дозованої форми наркотичного засобу чи психотропну речовини, наприклад таблетки, ампули, капсули тощо.

Разом з тим більшість нарколабораторій можуть поєднувати декілька або всі наведені функціональні процеси і матимуть комплексну характеристику. Всі перераховані нарколабораторії є об'єктом підвищеного ступеня небезпеки. У нарколабораторії можуть зберігатися хімічні речовини та проходити будь які механічні, хімічні або фізико-хімічні процеси. При цьому майже ніколи не дотримуються елементарні правила безпеки. З метою уникнення пожеж або вибуху захоплення та огляд таких лабораторій, повинно проводитися при сприянні та за участю спеціально підготовлених спеціалістів з хіміко-фармацевтичної експертизи. Після захоплення або виявлення нелегальної лабораторії спеціаліст може привести не тільки її в безпечний стан, але й допомогти у виявленні, фіксації, вилученні та збереженні матеріальних слідів, що підтверджують факт незаконного виготовлення (виробництва) наркотичних засобів або психотропних речовин. Залучення фахівців з судової хіміко-фармацевтичної експертизи при розслідуванні злочинів, пов'язаних з нарколабораторіями є невід'ємною частиною заходів правоохоронних органів, спрямованих на ліквідацію джерел надходження наркотиків в незаконний обіг [23].

Першим етапом в розслідуванні провадження по нарколабораторіях є її огляд. Ця дія згідно чинного законодавства трактується як огляд місця події. Огляд місця події – це невідкладна слідча дія, спрямована на визначення, фіксацію та вивчення обстановки місця події, слідів злочину, злочинців та інших фактичних відомостей, дозволяючи в сукупності з іншими доказами зробити висновок про механізм події та інших обставин справи, що розслідується. Огляд проводиться відповідно до вимог статей 190-192 Кримінального процесуального кодексу України з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування характеру події, особи злочинця та інших обставин, які підлягають встановленню при подальшому розслідуванні кримінальної справи [24].

Для проведення огляду нарколабораторій, як місця події, формується слідчо-оперативна група, до складу якої мають входити спеціалісти судової хіміко-фармацевтичної експертизи. Приступаючи до огляду, спеціалісту необхідно встановити: територію та місце розташування нарколабораторії; які об'єкти знаходяться поруч; визначитись з послідовністю, способом та межами огляду; дослідити весь комплекс питань, які відносяться до обставин місця події; визначити взаємне розташування та взаємозв'язок елементів обстановки; звернути увагу на оточуючий запах, колір стін, стелі, засобів вентиляції, зовнішній вид устаткування, його стан, деталі. Увагу слід приділяти відшукуванню сховищ, тайників у житлі та в приміщеннях, в яких можливе виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Предмети чи речовини, які там знаходяться, несуть інформацію про сировину або наркотичні засоби і у подальшому служать речовими доказами. Якщо знайдено такі засоби, розфасовані на малі порції, необхідно провести виїмку предметів, за допомогою яких підозрюваний визначав їх вагу, кількість та об'єм [25].

Об'єктами, що можуть мати інформативне значення для подальшого розслідування злочину, пов'язаного з нарколабораторією можуть бути [26]:

- ✚ хімічні речовини – компоненти для виготовлення (вихідна сировина (натуральна, хімічна), прекурсори та речовини, які за ступенем обробки не відповідають кінцевому продукту безпосередньо очищені або не очищені наркотичні засоби та психотропні речовини та відходи технологічного процесу;
- ✚ посуд хімічний або пристосований побутовий, трубки, шланги тощо;
- ✚ обладнання та пристосування промислове або саморобне – нагрівальні пристрої, випаровувачі, системи охолодження, подрібнювачі, сита, преси тощо;

✚ інформаційні джерела – спеціальна або довідкова література з хімії, нотатки та прописи з хімічними формулами, записи, які свідчать про виготовлення та збут наркотичних засобів і психотропних речовин (в зошитах, на окремих аркушах, шматках паперу тощо) чисті бланки рецептів, кліше печаток, які свідчать про виготовлення рецептів на право придбання препаратів, що містять наркотичні засоби або психотропні речовини;

✚ у разі необхідності відбираються зразки волосся, змиви з пальців рук, а також одяг, в якій знаходились затримані під час виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин.

Особливу увагу необхідно звертати на відбір та пакування виявлених об'єктів для направлення на експертне дослідження. Неправильне вилучення, відібрання, збереження та пакування може змінити фізико-хімічні властивості, призвести до часткової або повної втрати речового доказу, що суттєво вплине на результати дослідження. Зразки проб відбираються з кожної з різних упаковок, які відрізняються будь-чим (колір, подрібненість, вологість, запах тощо). При направленні об'єктів на дослідження, їх необхідно правильно упакувати, оскільки дуже часто від цього залежать кінцеві результати при цьому необхідно враховувати їх специфічні особливості, у тому числі можливості зміни складу при зберіганні. Кожен об'єкт повинен бути упакованим в окрему тару, щоб при зберіганні або транспортуванні речовини не змішувалися та не переходили з поверхні одного предмета-носія на інший [27].

Наступним не менш важливим етапом слідчих дій за участю фахівців з судової хіміко-фармацевтичної експертизи є безпосередньо проведення експертизи. Експертиза призначається у відповідності до вимогами статей 241-245 Кримінального процесуального кодексу України у разі, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання [24, 28-31].

Судова хіміко-фармацевтичної експертиза при розслідуванні справ за фактом виявлення нарколабораторій вивчає фактичні дані по даному питанню, які визначаються за допомогою експертних досліджень на підставі положень криміналістики та спеціальних наукових знань про природу, властивості, технології виготовлення або виробництва, методів дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та аналізу матеріалів кримінальної справи, на підставі якої призначено експертизу. Об'єктами судової хіміко-фармацевтичної експертизи можуть бути все, що містить інформацію про злочин який розслідується і може мати відношення до дій та процесів, що відбувалися в нарколабораторії. Як зазначалося вище, це можуть бути безпосередньо наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсорів, допоміжні хімічні речовини та матеріали, посуд, обладнання та пристосування, інформаційні джерела [25].

В комплексі по факту розслідування незаконної діяльності нарколабораторії також можуть призначатися технічна експертиза документів, дактилоскопічна, трасологічна, почеркознавча, судово-медична, судово-токсикологічна, судово-наркологічна, судово-психіатрична та інші необхідні для проведення слідства експертизи [31].

Упродовж 2018 року [32]: порушено 26 тисяч кримінальних проваджень у сфері наркообігу, з них чотири тисячі – це збут наркотичних засобів та психотропних речовин; припинено діяльність 64 організованих злочинних наркоугруповань, до складу яких входило більш 200 громадян, яких викрито понад 700 учинених ними кримінальних правопорушень (це у 2,5 рази більше ніж у 2017 році); до суду направлено обвинувальні акти відносно 45 організованих наркоугруповань; припинено функціонування 111 підпільних нарколабораторій та 515 наркопритонів; з незаконного обігу вилучено більш як 4 тони наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, приблизною вартістю вилученого на «чорному ринку» становить майже 23 мільярди гривень.

Нажаль, на сьогодні у більшості регіонів України оперативними підрозділами та слідчими органами Національної поліції, під процесуальним керівництвом прокурорів різного рівня, документуються, виявляються та ліквідовуються нарколабораторії, про що свідчать приклади із судово-фармацевтичної практики (№№1-5).

Судово-фармацевтичний приклад 1. Слідчими СУ ГУ ГП в Харківській області за процесуальним керівництвом прокуратури Харківської області прошено кримінальну справу за ч. 3 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 3 ст. 311 КК України. Напередодні 26.01.2021 протягом чотирьох днів викрито сім підпільних нарколабораторій, де вилучено із незаконного обігу приблизно 200 кілограмів наркотичних засобів та психотропних речовин [33]. Під час слідства встановлено, що під час проведення оперативно-розшукових заходів та санкціонованих судом 350 обшуків поліцейськими встановлено 118 причетних громадян та викрито нарколабораторії де вилучили: близько 300 тисяч доз наркотиків; понад 3 тис. кг. прекурсорів для їх виготовлення; понад 80 кг каннабісу; більше 80 літрів опію ацетильованого; 4 кг амфетаміну; 2700 упаковок метадону; 2,5 тисячі упаковок сильнодіючого опіоїдного (наркотичного) лікарського засобу. Загальна вартість вилученого становить приблизно 120 мільйонів гривень. Крім того, поліцейські і слідчі за процесуальним керівництвом прокуратури викрили дві організовані злочинні наркоугруповання (затримали 16 громадян), які скоїли злочини за ч. 3 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 3 ст. 311 КК України, з яких: перша займалася виготовленням психотропної речовини, яку вони збували за допомогою чат-бота в месенджері; друга – мала власну мережу збуту метадону, який вони збували в місті Харків, в спосіб «закладок». Слідчі та поліцейські виявили 43 наркопритони та заблокували п'ять Інтернет-магазинів, через які зловмисники збували наркотичні засоби і психотропні речовини.

Судово-фармацевтичний приклад 2. Прокурор Тернопільської обласної прокуратури скерував до суду обвинувальний акт щодо співробітника Управління стратегічних розслідувань в області ДСР НП України, обвинуваченого в організації ним місця для незаконного виготовлення психотропних речовин, а також наданні приміщення з цією метою, вчиненого групою осіб за ч. 2 ст. 317 КК України [34]. Слідство здійснювалось у м. Львові. Встановлено, що організатор разом зі спільником влаштував незаконний наркобізнес, підшукав приміщення (гараж) для нарколабораторії в одному з районів м. Тернополя та арендовав його для зберігання власного авто. Гараж обладнали спеціальним інвентарем та лабораторним посудом для незаконного обігу виготовлення психотропних речовин та їх подальшого збуту. Кримінальне виробництво амфетаміну (психотропних речовин) в гаражі тривало з грудня 2021 року по серпень 2022 року.

Судово-фармацевтичний приклад 3. Слідчими ДБР у Чернівецькій області повідомлено про підозру за фактом незаконного виробництва, зберігання та збуту психотропних речовин у великих розмірах ч. 2 ст. 307 КК України [35]. Встановлено, що 13.03.2023 в Дністровському районі Чернівецької області оперативники ДБР затримали гр. А під час збуту психотропної речовини. Під час обшуку в приватному будинку викрито нарколабораторію, в якій злочинці, використовуючи легальні прекурсори, придбані «на кримінальному наркоринку», виготовляли амфетамін для збуту у всіх регіонах України. Вилучено: лабораторне обладнання (скло, хімічний посуд); 10 літрів реагентів для виготовлення амфетаміну. Збутом амфетаміну займалися інші 5-ть осіб. Досудове розслідування триває, встановлюється повне коло залучених осіб, споживачів та канали розповсюдження психотропних речовин.

Судово-фармацевтичний приклад 4. Слідчий повідомив про підозру у незаконному виготовленні та зберігання з метою збуту наркотичних засобів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, в особливо великих розмірах за ч. 3 ст. 307 КК України [36]. Під час слідства встановлено, що 14.03.2023 у місті Бориспіль поліцейськими під час оперативно-розшукових заходів затримано гр. Б., який орендував будинок та облаштував в ньому високотехнологічну лабораторію. Встановив спеціальний промисловий хімічний реактор з виробництва метадону в особливо великих розмірах з метою збуту. Виготовлено щомісяця близько 200 кг метадону. Збут було налагоджено на територію країн ЄС. Під час обшуків поліцейські вилучили 50 літрів метадону на завершальному етапі синтезу; лабораторне обладнання; прекурсори. Вартість вилученого наркотичного засобу за цінами кримінального «наркоринку» становить близько 30 млн грн. Суд обрав запобіжний захід – тримання під вартою без права внесення застави.

Судово-фармацевтичний приклад 5. Слідчі відділу поліції №1 Львівського районного управління поліції №1, за процесуального керівництва Галицької окружної прокуратури, повідомили гр. Л. про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України [37]. Встановлено, що 24.03.2023 у м. Львові оперативники Управління боротьби з наркозлочинами ГУ НП у Львівській області затримали 40-річного місцевого жителя, який у своїй квартирі облаштував нарколабораторію. Займався виготовленням та збутом психотропних речовин. Під час санкціонованого обшуку вилучено: більше 0,2 кг психотропний речовини, схожої на «амфетамін» у різних аморфних станах; прекурсори; лабораторне обладнання (холодильник, термометри, скляні колби, мірні склянки, електронні ваги) та інші речові докази. Усе виявлене скеровано на експертне дослідження. Зловмисник затриманий в порядку ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, суд обрав йому запобіжний захід тримання під вартою. Досудове розслідування триває.

Наведені приклади із судово-фармацевтичної практики (№1-5) свідчать про те, що:

- ❖ у Київській, Львівській, Харківській і Чернівецькій областях України правоохоронні органи щороку виявляють, документують та припиняють незаконну діяльність нарколабораторій;
- ❖ незаконний прибуток нарколабораторій складає від 10-100 млн грн до 10 млрд грн на рік;
- ❖ в нарколабораторіях незаконно виготовляються психоактивні речовини різних класифікаційно-правових груп;
- ❖ потребує подальшого вивчення судово-фармацевтична, судово-експертна, судово-токсикологічна та судово-хімічна кваліфікація злочинної діяльності;
- ❖ необхідно створення при Державній службі України з лікарських засобів та контролю за наркотиками робочої групи для вивчення законності обігу прекурсорів та лікарських засобів, що мають психоактивні властивості;
- ❖ особи, що займаються виробництвом заборонених для обігу в Україні наркотичних засобів і психотропних речовин мають певні знання з хімії, біології, фармації, медицини і кримінального права, навички по технології, синтезу і модифікації психоактивних речовин.

При комітеті Верховної Ради України пропонується створення робочої групи, щодо опрацювання редакційних змін до наступних законів і нормативно-правові актів України: Закон України «Про лікарські засоби»; Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»; Постанова кабінету Міністрів 17 серпня 1998 №1303 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань»; стаття 311 КК України потребує змін та доповнень щодо посилення кримінальної відповідальності громадян за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (Табл. 1).

Прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин – це речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, що включені до Таблиці IV, Списку №1 і Списку №2 (обіг яких на території України обмежено та стосовно яких установлюються заходи контролю.) Постанови Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. №770 «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [39].

Таблиця 1. Таблиця IV, Список №1 Прекурсори, обіг яких обмежено і стосовно яких встановлюються заходи контролю.

Міжнародна незареєстрована назва	Хімічна назва
N-ацетилантранілова кислота	2-ацетиламінобензойна кислота

Ергометрин	<i>бета</i> -пропаноламід лізергінової кислоти maleат; 9,10-дидегідро- <i>N</i> -[(<i>S</i>)-2-гідрокси-1-метилетил]-6-метилерголін-8В-карбоксіамід maleат
Ерготамін	ерготаман-3',6',18-трион,12'-гідрокси-2'метил-5'-(фенілметил) -(5' <i>a</i>), <i>R</i> -(<i>R</i> *, <i>R</i> *)]-2,3-дигідроксибутандіоат
Ефедрин	[<i>R</i> -(<i>R</i> *, <i>S</i> *)]- <i>a</i> [1-(метиламіно)етил]-фенілметанол; 1-феніл-2-(метиламіно)-пропанол
Ізосафрол	3,4-метилендіокси-(1'-пропеніл) бензол
Лізергінова кислота	9,10-дидегідро-6-метилерголін-8В-карбонова кислота
3,4-метилендіоксифеніл-2-пропанон (3,4-МДФ-2П)	3,4-метилендіокси-(пропіл-2-он) бензол
Піперональ	3,4-(метилендіокси)бензальдегід; геліотропін
Псевдоефедрин	(<i>S</i> -(<i>R</i> *, <i>R</i> *)- <i>a</i> -[1-(метиламіно)етил]-фенілметанол; 1-феніл-2-(метиламіно)пропанол
Сафрол	3,4-метилендіоксиалілбензол
Фенілацетон	1-феніл-2-пропанон; метилбензилкетон
Фенілпропаноламін (ФПА, норепедрин)	(±)-2-аміно-1-фенілпропанол-1
Ангідрид оцтової кислоти	оцтовий ангідрид
Фенілоцтова кислота	<i>альфа</i> -толуїлова кислота
Фенілнітропропен	1-феніл-2-нітропропен
Альфа-фенілацетоацетонітрил (АРААН)	3-оксо-2-фенілбутаннітрил
Альфа-фенілацетоацетамід (АРАА)	2-бром-1-(4-метилфеніл) пропан-1-он
ПМК-гліцидат (PMK-glycidate)	<i>N</i> -метилефедрин
Alpha-phenylacetoacetate (МАРА)	3-оксо-2-фенілбутамід
TS-Methamphetamine (Methamphetamineparatoluenesulfonamide; Tosyl-Methamphetamine)	метил 3-[3',4'-(метилендіокси)феніл]-2-метил гліцидат
t-BOC-MDMA (t-butoxycarbonyl-MDMA)	метил-3-оксо-2-фенілбутаноат
Нітроетан (nitroethane)	<i>N</i> ,4-диметил- <i>N</i> -[(1 <i>S</i>)-1-метил-2-фенілетил]-бензенсульфонамід
Бензилфентаніл	трет-бутил[1-(2 <i>H</i> -1,3-бензодіоксол-5-іл) пропан-2-іл]метилкарбамат
	нітроетан
	<i>N</i> -(1-бензилпіперидин-4-іл)- <i>N</i> -фенілпропанамід

Примітки:	<p>1. До цього списку також включаються солі всіх перелічених у ньому речовин у разі, коли утворення таких солей можливе.</p> <p>2. Щодо рослин або їх частин, які містять будь-який засіб, включений до цього списку, здійснюються ті самі заходи контролю, як і щодо зазначеного засобу.</p>
------------------	--

Список № 2

Прекурсори, стосовно яких встановлюються заходи контролю

Міжнародна незареєстрована назва	Хімічна назва
Антранілова кислота	2-амінобензойна кислота
Ацетон	2-пропанон
Етиловий ефір, ефір для наркозу	діетилловий ефір
Калію перманганат	калій марганцевокислий

Метилетилкетон	2-бутанон
Піперидин	гексагідропіридин; пентаметиленімін
Сірчана кислота	сульфатна кислота
Соляна кислота	хлористоводнева кислота
Толуол	метилбензол
ANPP NPP	4-аніліно-N-фенетилпіперидин
	1-(2-фенілетил) піперидин-4-он
	1-бензил-3-метил-4-піперидинон
	1-бром-2-фенілетан
	1-гідрокси-1-метил-2-фенілетоксисульфат
	1-диметиламіно-2-пропанол
	1-диметиламіно-2-хлорпропан
	1-(4-метилфеніл)-2-нітропропен
	1-(4-метилфеніл)-2-пропанон
	1-хлор-2-фенілетан
	1-(1-циклогексен-1-іл) піперидин
	2,5-диметоксибензальдегід
	2-диметиламіно-1-хлорпропан
	2-діетиламіноізопропілхлорид
	2-(1-фенілетил)-3-метоксикарбоніл-4-піперидон
	3,4-метилендіоксифеніл-2-бромпентан-1-он
	3,4-метилендіоксифеніл-2-бромпропан-1-он
	3,4-метилендіоксифеніл-2-нітропропен
	3,4-метилендіоксифенілпропан-2-он
	3-метил-1-фенетил-4-піперидинон
	4-метоксибензилметилкетон
	N-(3-метил-4-піперидиніл) анілін
	N-(3-метил-4-піперидиніл) пропіонанілід
1,4-бутандіол (BDO,1,4-бутилен-гліколь)	бутан-1,4-діол

Примітка.	<p>До цього списку також включаються солі всіх перелічених у ньому речовин у разі, коли утворення таких солей можливе, за винятком солей сірчаної та соляної кислот.</p> <p>Речовини, що містять не менш як 50 відсотків таких прекурсорів, як ацетон, етиловий ефір, толуол, та 80 відсотків таких прекурсорів, як метилетилкетон, підлягають тим же заходам контролю, що і прекурсори.</p> <p>Речовини, що містять не менш як 45 відсотків таких прекурсорів, як сірчана кислота, та 15 відсотків таких прекурсорів, як соляна кислота, та 1,4-бутандіол (BDO,1,4-бутиленгліколь), підлягають тим же заходам контролю, що і прекурсори.</p> <p>Суміші, що містять кілька перелічених у цьому списку речовин, підлягають контролю, якщо їх сумарна концентрація дорівнює або перевищує концентрацію, встановлену для однієї з речовин (з урахуванням положень першого та другого абзаців цієї примітки).</p> <p>Концентрація речовин, перелічених у цьому списку, визначається виходячи з масової частки речовини в складі суміші (розчину).</p>
------------------	---

Як відмічає Мазуренко О.В., європейські та вітчизняні експерти зазначають, що наркоторговці збільшують обсяги виробництва наркотичних та психоактивних речовин інших класифікаційно-правових груп. Збільшують прибутки від незаконного їх збуту на Півдні України, оскільки цей регіон традиційно розглядається наркоділками в якості важливих своїх пріоритетів. Підсилюється негативний вплив умов війни та пов'язаних із нею чинників соціально-економічного та психологічного характеру. Важлива роль відводиться таким напрямом [39]: профілактика наркозбуту та наркозлочинності; вдосконалення діяльності правоохоронних органів до Європейських стандартів; спрямування основних зусиль правоохоронців на виявлення та реагування на зміни кількісних та якісних параметрів наркозлочинності; знешкодження злочинних елементів, які розповсюджують наркотики через мережі Інтернет; припинення діяльності громадян, що збувають наркотичні засоби шляхом «закладки»; припинення діяльності нарколабораторій, що спеціалізуються на синтетичних наркотичних засобах, а також осіб, які займаються їх незаконним обігом шляхом збуту; виявлення та припинення діяльності наркозбувачів, що здійснюють рекламування та розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин через різноманітні соціальні мережі; виявлення, документування, припинення і знешкодження каналів постачання (розповсюдження, перевезення, зберігання, збуту) наркотиків за допомогою «Нової пошти».

Сплеск наркозлочинності в Україні й інтенсивне розповсюдження наркоманії, як пише Гладкова Є.О. [40], зумовлюються формуванням вітчизняного наркоринку. Наркоринок створювався за рахунок експансії зарубіжних наркокартелів та формування вітчизняних нелегальних виробничих потужностей і їх входження в ринкові умови. Фактор наркоіндустрії набуває важливого значення. Виділено три групи факторів, які у системній єдності обумовлюють необхідність протидії наркозлочинності:

- по-перше, обставини, що зумовлюють поширення наркоманії, що обумовлює формування об'єктів протидії на соціально-психологічному рівні;
- по-друге, це чинники, які спричиняють наркозлочинність у межах певної території, що актуалізує проблему боротьби з наркобізнесом;
- по-третє, це криміногенні фактори, супутні основним видам соціальної діяльності, реалізованої державою, що демонструє роль недоліків, пов'язаних із здійсненням державою її основних функцій.

Зазначені фактори рельєфно проявляються у суспільному житті, їх визначають вчені та практики. Кожна група криміногенних факторів відіграє свою роль у формуванні стратегії й тактики протидії наркозлочинності. Так, типологія об'єктів антинаркотичного впливу вказує на систему суб'єктів, покликаних здійснювати відповідні заходи кримінологічного впливу на різних рівнях у межах своєї компетенції. Прояви наркозлочинності в її просторових параметрах вимагають розробки та реалізації комплексних цільових заходів у межах тактики протидії. Узагальнити їх на рівні держави має узгоджений стратегічний задум у межах державної політики протидії незаконному обігу наркотиків і наркозлочинності [40].

Результати національного дослідження проблеми наркотичної залежності, що проведено фахівцями Українського інституту майбутнього, свідчать про її гостроту [41]. Визначено перелік психоактивних речовин, якими зловживали респонденти (Рис. 1): каннабіс – 31%; амфетамін – 18%; дизайнерські наркотики – 8%; макова соломка – 7%; метадон – 6%; спайси – 6%; трамадол – 4%; кокаїн – 4%; кетамін – 2% та ін. Серед регіональних особливостей, слід виділити, що на Сході та в Центрі набагато частіше згадували про залежність від амфетамінів порівняно з жителями Заходу та Півдня: відповідно 29% та 27% проти 5% та 6%.

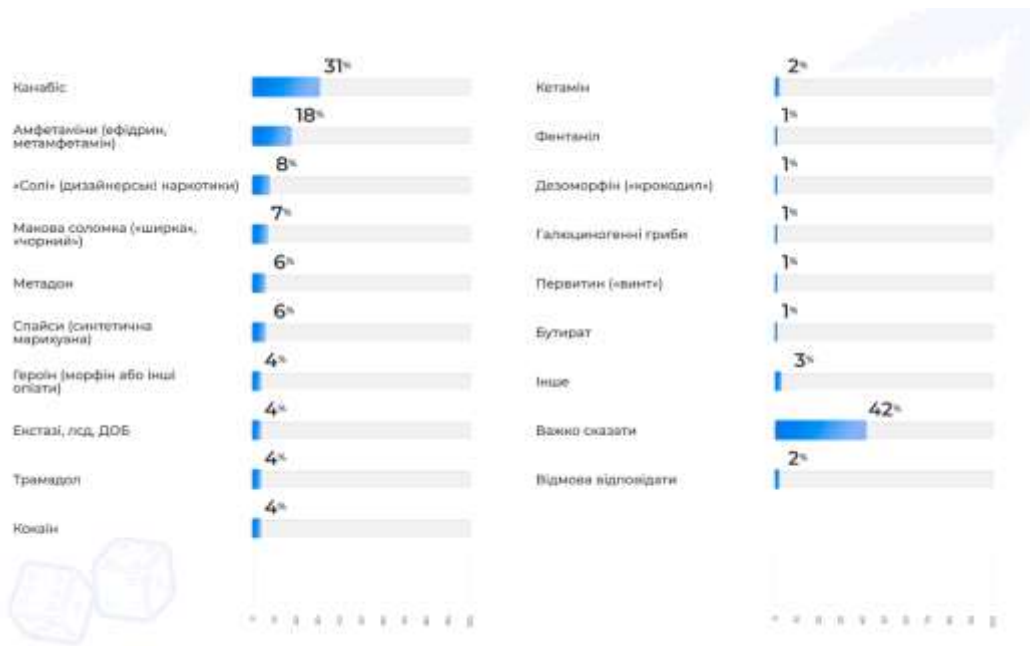

Рис. 1. Психоактивні речовини, якими зловживають респонденти [41].

У боротьбі з незаконним обігом наркотиків, як зазначає Малишев В., необхідно змістити акценти, направити їх не на виявлення простих споживачів, а на встановлення постачальників та виробників психоактивних речовин [42]. Необхідно: провести заходи, спрямовані на ліквідацію незаконного виробництва наркотиків синтетичного та природного (посів та вирощування снодійного маку та коноплі) походження на території нашої країни; проведення системної політики, спрямованої на підірив економічної складової ділків злочинного наркобізнесу з позбавленням їх можливості легалізації доходів, отриманих від торгівлі наркотиками.

На думку Рудавка С.І., проблема наркоманії та наркозлочинності - це проблема всього людства, вирішення якої залежить від держави і всього громадянського суспільства. Необхідним є вирішення низки принципових завдань [43]:

- продовжити зміцнення нормативної бази, а на законодавчому рівні повинні бути чітко визначені компетенції і відповідальність кожної структури, що входить в єдину систему профілактики наркоманії та протидії наркозлочинності;
- приділити належну увагу профілактичній роботі серед дітей, підлітків і молоді. Необхідно шукати шляхи огороження молоді від наркотиків та мінімізувати вплив кіберпростору в негативному аспекті на майбутнє покоління;
- створити заслон на шляху проникнення в суспільне середовище пропаганди образу легкого життя, що протікає в оточенні всіляких задовольень, насадження кримінальної субкультури, споживчого відношення до рідних, держави і всього суспільства;
- понизити попит на наркотики, формувати антинаркотичний світогляд, пропагандувати здоровий спосіб життя.

Уваги заслуговує результати розширеного засідання координаційної ради, в якому взяли участь представники Молодіжної ради, міжнародний експерт, керівник неурядової організації «Licit» пан Джейкоб Хуберт. За результатами зустрічі запропоновано [44]: виробити рекомендації щодо впровадження швейцарської моделі в Одесі та представити їх на наступному засіданні координаційної ради. Проблема поширення епідемій ВІЛ і туберкульозу в умовах війни зростає. Під час засідання міжнародний експерт, керівник неурядової організації «Licit» пан Джейкоб Хуберт розповів про швейцарську модель роботи з наркозалежними людьми [44]. Досвід Швейцарії з протидії поширенню наркоманії і небезпечних інфекційних захворювань починається з 50-х років. Певних успіхів країні вдалося досягти тільки зі зміною сприйняття проблеми. Наприклад, при новому підході прийнято

вважати, що наркоманія - це така ж залежність, як і тютюнопаління, вживання алкоголю, а значить - вимагає медико-фармацевтичної допомоги, а не кримінального покарання. Результати: на 95% знизилася смертність, пов'язана з ВІЛ; майже на 100% знизили випадки ВІЛ, туберкульозу та гепатиту С; на 25% знизилася кількість наркоманів, які вживають важкі наркотики; на 70% знизилася злочинність у сфері наркобізнесу. У Швейцарії навчилися ефективно працювати над вирішенням цієї проблеми. Питання врегульовано на рівні законодавства країни. Лікування одного ВІЛ-інфікованого, включаючи терапію і медичне обслуговування протягом його життя, обходиться державі приблизно в 500 тисяч євро.

Важливою є публікація фахівців-лікарів «КНП ХОР Обласний центр медичної статистики, здорового способу життя та інформаційно-аналітичної діяльності», які зазначають, що наркоманія - це хвороба молодих. Підлітки і молодь набагато слабкіші психологічно ніж дорослі, тому що не мають стійких навичок управління своїми емоціями і поведінкою. Сьогодні в Україні середній вік, в якому діти уперше пробують наркотики – 14 років [45]. У сучасному світі широкий розвиток інформаційних технологій має відповідний вплив на всі сфери життєдіяльності людей. Це стосується і сфери незаконного наркообігу наркотиків, коли для їх збуту використовуються телекомунікаційні мережі, мережа Інтернет. Найбільш вразливою категорією потенційних покупців і споживачів є підлітки. Вони добре орієнтуються в сучасних комп'ютерних технологіях, тому їх активно залучають до процесу збуту наркотиків [45].

Проблема з наркотиками стала надзвичайно критичною [46]: повинні зайти до кожного закладу освіти і провести шокову терапію; залучити до цієї шокової терапії колишніх залежних наркоманів, які б розповіли молоді про свій шлях; треба показувати фільми про те, як вчора успішні люди, сьогодні закінчують життя у підвалах.

Приводимо досвід щодо протидії наркозлочинності на Шрі-Ланці за даними Patabendige S. [47]. У нелегальному обігу є героїн, опіум, гашиш, марихуана та кокаїн. Серед недоліків - нульова політика щодо ліків. Більшість аптек працюють без ліцензованого фармацевта. Серед позитивних чинників у сфері охорони здоров'я є те, що небезпечні ліки (морфін, промедол) дозволені до обігу лише державним аптекам, які перебувають під наглядом зареєстрованого ліцензованого фармацевта. Тягаром є те, що приватні аптеки відпускають ліки без рецепта. Додатковий тягар покладається на уряд щодо лікування жертв наркотиків через передозування наркотиків, спроби суїциду, божевілля, інсульт, серцево-судинні захворювання, рак, шлунково-кишкові проблеми. Це загрожує безпеці здоров'я, оскільки зловживання небезпечними ліками може загострити психічні захворювання та викликати психічні захворювання. Практичні лікарі, стоматологи, ветеринари, а також фармацевти повинні переконатися, що дотримуються вказівок щодо рецептів.

В Австралії випадки смерті від гострого передозування наркотиків направляються до коронера та підлягають судово-патологічній і токсикологічній експертизі [48]. Звіти про розтин і токсикологію містять детальну інформацію про ліки, включають ідентифікацію конкретних препаратів у системі, зв'язок ліків зі смертю. Австралійське бюро статистики отримує доступ до цієї інформації через Національну систему коронарної інформації та застосовує коди з Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду до медичного тексту для зведення в статистичні дані. Причини зв'язку між смертями, спричиненими наркотиками, і передчасною смертністю різноманітні. Зловживання наркотиками пов'язане з низкою несприятливих соціальних факторів і факторів для здоров'я. У звіті про здоров'я Австралії за 2016 рік [48] повідомляється, що безробіття, життя в нижчій соціально-економічній зоні та страждання від сильного емоційного стресу пов'язані з більшим вживанням заборонених наркотиків. Слід зазначити, що 669 людей (37,0%), які померли від смерті, спричиненої наркотиками у 2016 році, мали психічні розлади (депресія, шизофренія, тривожні розлади). Крім того, багато померлих від наркотиків осіб мали хронічні та коморбідні розлади. Наприклад, відомо, що на момент смерті 118 осіб (6,5%) хворіли на вірусний гепатит, зокрема гепатит С. Більшість смертей, спричинених наркотиками, у 2016 році були спричинені гострим випадковим передозуванням (71,3%), а потім суїцидальними передозуваннями (22,7%). Бензодіазепіни та

знеболюючі на основі опіатів є поширеною причиною смертей, спричинених наркотиками, як для чоловіків, так і для жінок. Заборонені наркотики (героїн, метамфетамін, амфетамін) були 3-ю та 4-ю причиною летальних випадків серед чоловіків. Навпаки, 3-ю причиною смерті для жінок були антидепресанти (наприклад, флуоксетин); а 4-ю - антипсихотики (наприклад, кветапін), які призначають при психічних розладах (шизофренія, біполярний розлад). Опитування щодо наркотиків 2016 року показало, що 4,8% австралійців використовували фармацевтичні препарати (рецептурні опіоїди у немедичних цілях протягом 12 місяців). Фармацевтичні препарати зазвичай використовуються разом із забороненими психоактивними речовинами для посилення дії останніх, обмеження тривоги та запобігання проблемам зі сном. У 2016 році в одній із п'яти смертей від наркотиків був присутній психостимулятор (метамфетамін, екстазі, амфетамін). Середній вік смерті від метамфетаміну – 39,4 року. Подібно до психостимуляторів, у 2016 році героїн був присутній у кожному п'ятому смертельному випадку, спричиненому вживанням наркотиків, і має друге найнижче середнє значення віку смерті – 41,2 року. Героїн часто приймають з іншими психоактивними речовинами, психоактивними ліками, алкоголем. Героїн був основною проблемою охорони здоров'я в Австралії в різні моменти з 1980-х років. Героїн швидко метаболізується організмом і перетворюється на моноацетилморфін, а потім на морфін. Наявність моноацетилморфіну свідчить про вживання героїну на відміну від вживання морфіну [48].

Окремої уваги заслуговує дослідження Спура В. [49]. Висвітлено про надання допомоги поліції з боку журналістів «20 хвилин» у зборі доказів про нелегальний обіг заборонених психоактивних речовин. Встановлено, що наркобізнесом переважно займаються молоді люди віком від 20 років, оскільки для цього потрібно вміти користуватися різними технічними засобами. Зазвичай наркотики розповсюджують через телеграм-канали. Безконтактний збут найбільш популярний серед злочинців. Особи, які займаються збутом наркотиків, один одного не знають, а для анонімності використовують месенджери і псевдоніми. Закладки розповсюджують зазвичай самі споживачі наркотиків, які не мають іншого заробітку. За один схований пакунок закладчик отримує в середньому 100 гривень. Результати анонімного опитування журналістами «20 хвилин» в мережі Інтернет щодо покарання та відповідальності за нелегальний біг заборонених психоактивних речовин приведено у табл. 2.

Таблиця 2. Судово-фармацевтична кваліфікація нелегального обігу заборонених психоактивних речовин щодо покарання та відповідальності.

Питання	Відповідь	Питома вага (%)
Як ви вважаєте, чи достатнє покарання за продаж наркотиків?	Так. Те, що передбачено законом, достатньо.	13.66%
	Потрібно збільшити термін ув'язнення і конфісковувати все майно за продаж наркотиків	23.60%
	Ув'язнення має бути довічним. Розповсюдження наркотиків рівноцінне геноциду	22.98%
	Покарання має бути посилене лише для організаторів наркобізнесу	12.42%
	Наркобізнес не знищити – потрібно легалізувати наркотики і отримувати прибуток в бюджет	18.63%
	Проблема не в тих, хто продає, а в тих, хто купує	8.70%
Всього голосів: 161		
Чи потрібна відповідальність за вживання наркотиків?	Так, наркозалежні мають сидіти в тюрмах. Вони породжують кримінал	17.48%
	Так, але у вигляді штрафів чи громадських робіт	4.90%
	Так, але лише тим, хто не хоче лікуватися і представляє загрозу суспільству	18.88%
	Потрібно примусово лікувати залежних, в'язниця не виправляє, а робить тільки гірше	14.69%

	Наркозалежні ні в чому не винні. Вживання наркотиків – особиста справа кожного	20.98%
	Треба допомагати наркозалежним реалізувати себе в соціумі і тоді проблема зникне	13.99%
	Мені байдуже. Наркозалежні – це не головна проблема в нашій країні	9.09%
Всього голосів: 143		

Судово-фармацевтичні, судово-медичні, судово-токсикологічні і судово-хімічні дослідження вказують на те, що питома вага хворих на опійні наркоманії зменшується, а питома вага хворих на неопійні наркотоксикоманії зростає. Найбільший внесок у зростання питомої ваги неопійних наркотоксикоманій належить психічним та поведінковим розладам унаслідок вживання кількох психоактивних речовин (полінаркоманії з частим використанням офіційних лікарських засобів), канабіноїдів (гашишу та інших препаратів коноплі), а також психостимуляторів, які кустарно виготовляються шляхом модифікації з офіційних лікарських засобів, що містять ефедрин та ефедриноподібні сполуки (наприклад, фенілпропаноламін). Особлива небезпека останньої групи речовин пов'язана з тим, що поширені рецептури їх кустарного виготовлення передбачають використання перманганату калію, що стає причиною так званого марганцевого паркінсонізму – тяжкого інвалідизуючого розладу здоров'я пацієнта. Зростання кількості випадків немедичного використання офіційних лікарських засобів, що містять психоактивні речовини або їхні прекурсори, свідчить про необхідність кримінально-правових та соціально-економічних заходів, спрямованих на підвищення рівня відповідальності всіх учасників фармацевтичного ринку (насамперед власників та працівників аптек всіх форм власності) за безрецептурний відпуск рецептурних психоактивних ліків.

На підставі проведеного судово-фармацевтичного, судово-експертного, судово-токсикологічного, судово-хімічного, кримінально-правового дослідження розроблено нормотворчі ініціативи щодо посилення кримінальної відповідальності за статтею 311 Кримінального кодексу України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів» (Табл. 3) [29].

Таблиця 3. Запропоновані нормотворчі ініціативи щодо посилення кримінальної відповідальності за статтею 311 Кримінального кодексу України.

Частина статті	Диспозиція статті	Нормотворчі ініціативи щодо зміни редакції статті 311
1	Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин -караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.	Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва, синтезу і модифікації або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин -караються штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років.
2	Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великих розмірах, або з метою збуту, а також незаконний збут прекурсорів - караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.	Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великих розмірах, або в місцях масового перебування громадян , або з метою збуту, а також незаконний збут прекурсорів - караються позбавленням

		волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна.
3	Дії, передбачені частиною першою, вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна.	Дії, передбачені частиною першою, вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах, - караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.
4	Особа, яка добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконні їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті).	Особа, яка добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконні їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша та друга цієї статті).

Висновки. Проведено судово-фармацевтичне, судово-експертне, судово-токсикологічне, судово-хімічне, кримінально-правове вивчення нелегального обігу заборонених психоактивних речовин. Зазначено про зростання летальних випадків від передозування, що викликано швидкою появою нових модифікацій, незареєстрованих небезпечних психоактивних речовин. Обґрунтовано актуальність проведення заходів щодо ліквідації нарколабораторій, як складової частини організованого наркобізнесу. Проаналізовано судово-фармацевтичну практику. Вивчено досвід країн світу і України щодо проблеми нелегального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин. Досліджено наслідки наркотизації населення та поширення адиктивної залежності, коморбідних розладів, ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, гепатиту. Запропоновано нормотворчі ініціативи щодо протидії нелегального обігу психоактивних речовин класифікаційно-правових груп.

Фінансування. Автор вказує, що жодні державні чи приватні установи не фінансували це дослідження.

Література.

1. Профілактика наркоманії. *Департамент охорони здоров'я Тернопільської облдержадміністрації*. 24.06.2023. URL: <https://uofter.gov.ua/ua/pages/275>
2. Наркоманія – проблема сучасного суспільства. *Управління охорони здоров'я Сумської обласної військової адміністрації*. 14.07.2014. URL: <http://www.medycyna.sm.gov.ua/index.php/en/370-narkomaniya-problema-suchasnogo-suspilstva>
3. Наркоманія – проблема сучасного суспільства. *Запорізька міська рада*. 01.08.2019. URL: <https://zp.gov.ua/uk/articles/item/5776/narkomaniya-problema-suchasnogo-suspilstva>
4. GRIDS. *INCB*. 24.06.2023. URL: <https://www.incb.org/incb/en/grids.html>
5. UNODC World Drug Report 2022 highlights trends on cannabis post-legalization, environmental impacts of illicit drugs, and drug use among women and youth. *Vienna (Austria). UN*. 27.06.2022. URL: <https://www.unodc.org/unodc/frontpage/2022/June/unodc-world-drug-report->

[2022-highlights-trends-on-cannabis-post-legalization--environmental-impacts-of-illicit-drugs--and-drug-use-among-women-and-youth.html](#)

6. Лінський І.В., Голубчикова М.В., Мінко О.І. та інші. Актуальні тенденції до поширення залежності від психоактивних речовин в Україні. *Новини медицини та фармації*. 2007. № 2 (206). URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/3442>
7. Sosin I.K., Chuev Yu.F., Artemchuk A.P., Shapovalova V.O. Shapovalov Valentyn. V et al. *Narcology: national textbook*. Kharkiv, Ukraine: Kolegium. 2014. 948 p.
8. Shapovalova V. Interdisciplinary pharmacoeconomic research concerning the pharmacotherapy of Alcoholic Hepatitis in conditions of COVID-19 pandemic. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol.3. No.2. P.1-10. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v3i2.87>
9. Shapovalova V., Zakharchenko I. Organizational and legal approaches to reforming of the law enforcement system of Ukraine: illegal circulation of psychoactive substances and addictive dependence. *SSP Modern Law and Practice*. 2021. Vol. 1. No.1. P.1–22. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v1i1.20>.
10. Shapovalov V. Forensic pharmacy, organization of pharmaceutical business, drug technology, medical, pharmaceutical and criminal law: the state system of combating the illegal circulation of narcotic drugs and psychotropic substances and their abuse in pandemic condition. *SSP Modern Law and Practice*. 2022. Vol.2. No.3. P.1-35. URL: <https://DOI.org/10.53933/sspmlp.v2i3.66>
11. Штекель М. Яке місце України в світовому наркотрафіку? *Радіо Свобода*. 11.08.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-i-svitovyy-narkotrafik/31403216.html>
12. Хто готовий дати бій наркоторгівлі та платити за це мільйони? *Апостроф*. 19.04.2023 URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2023-04-19/kto-gotov-dat-boy-narkotorgovle-i-platit-za-eto-millionyi-jurnalistyi-deneg-proveli-rassledovanie/51645>
13. Пасічник Г.В., Хруппа М.С., Жмілько В.М. та ін. Виявлення та ліквідація підпільних лабораторій по виготовленню наркотичних засобів та психотропних речовин: Методичні рекомендації. К.: РВВ МВС України, 2000. 22 с.
14. Shapovalova V. Alcoholic Hepatitis: An experimental meta-analysis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol.3. No.1. P.1-11. doi: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v3i1.77>. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v3i1.77>
15. Shapovalova V. Forensic and pharmaceutical risks in the organization of pharmacotherapy of covid, post-covid and long-covid disorders. COVID-19 and vaccination practice standards. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 4. P. 1–24. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v2i4.69>.
16. Shapovalova V. The ICD-11 for the twenty-first century: the first view from the organizational, legal, clinical and pharmacological aspects. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol.2. N.1. P.1-13. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v2i1.37>.
17. Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. *UN*. 2023. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/single-convention.html>
18. United Nations Convention on Psychotropic Substances, 1971. *GSPHub*. 2023. URL: [https://gsphub.eu/conventions/United%20Nations%20Convention%20on%20Psychotropic%20Substances%20\(1971\)](https://gsphub.eu/conventions/United%20Nations%20Convention%20on%20Psychotropic%20Substances%20(1971))
19. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 10. Ст.60. Редакція від 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 10. ст.62. Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>
21. Постанова Пленуму Верховного суду України №4 від 26.04.2002р. «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх

аналогів або прекурсорів». *Законодавство України про наркотики: Збірник нормативно-правових актів*. К.: Видавництво КНТ, 391с.

22. Шаповалова В.О., Замощець О.П., Шаповалов В.В. та ін. Нелегальні нарколабораторії та роль спеціалістів із судової хіміко-фармацевтичної експертизи при розслідуванні справ даної категорії. *Ліки України*. 2005. №9 (додаток). С.138–141.

23. Шаповалова В.О., Шаповалов В.В., Замощець О.П. та ін. Організаційно-правові особливості судової хіміко-фармацевтичної експертизи наркотичних засобів і психотропних речовин рослинного походження. *Криміналістичний вісник*. 2005. №2. С.48–55.

24. Criminal Procedure Code of Ukraine. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2444>.

25. Шаповалова В.О., Замощець О.П., Галаван З.С. та ін. Предмет, об'єкти та завдання судової хіміко-фармацевтичної експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Фармацевтичний журнал*. 2006. №1. С.48–52.

26. Удод А.П., Шимановський С.О., Машкін В.Т. та ін. Розпізнавання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. К.: МВС України, 1997. 25 с.

27. Бондаренко В.В., Шаповалова В.О., Замощець О.П. та ін. Фармацевтичне право – базова основа судово-експертного вивчення психоактивних речовин рослинного походження. *Ліки України*. 2005. №9 (додаток). С.134–138.

28. Шаповалов В.В., Шаповалова В.О., Замощець О.П. Особливості дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у форматі експрес-тестів. *Ліки України*. 2006. № 14 (додаток). С. 143–144.

29. Criminal Code of Ukraine. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page15#Text>

30. Закон України «Про судову експертизу». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 28. ст.232. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

31. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 листопада 1998 р. за №705/3145). *Верховна Рада України*. Редакція від 07.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

32. Протягом року поліцейські вилучили 4 тонни наркотичних засобів та психотропних речовин, – Сергій Князев. *Урядовий портал*. 20.12.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/protyagom-roku-policejski-viluchili-4-tonni-narkotichnih-zasobiv-ta-psihotropnih-rechovin-sergij-knyazyev>

33. Крамар О. На Харківщині поліція викрила сім нарколабораторій. Там знайшли наркотики на 120 млн грн. 29.01.2021. URL: <https://hromadske.ua/posts/na-harkivshini-policiya-vikrila-sim-narkolaboratorij-tam-znajshli-narkotiki-na-120-miljoniv-griven?tag=narkolaboratoriia>

34. На Тернопільщині судитимуть правоохоронця, який організував нарколабораторію в орендованому гаражі. *Тернопільська обласна прокуратура*. 02.03.2023. URL: <https://tern.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=328896&fp=99>

35. Виготовляли амфетамін: на Буковині викрито третю нарколабораторію. *Чернівецький промінь*. 13.03.2023. URL: <https://promin.cv.ua/2023/03/13/vyhotovlialy-amfetamin-na-bukovyni-vykryto-tretiu-narkolaboratoriiu.html>

36. На Київщині викрили нарколабораторію та вилучили метадон на 30 млн грн. *Моя Київщина*. 14.03.2023. URL: <https://mykyivregion.com.ua/news/na-kiyivshhini-vikrili-narkolaboratoriyu-ta-vilucili-metadon-na-30-mln-grn>

37. У Львові 40-річний житель облаштував нарколабораторію «амфетаміну» у квартирі. *Високий Замок*. 24.03.2023. URL: <https://wz.lviv.ua/news/486986-u-lvovi-40-richnyi-zhytel-oblashtuvav-narkolaboratiiu-amfetaminu-u-kvartyri>

38. Постанова від 6 травня 2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». *Верховна Рада України*. Редакція від 11.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#n11>
39. Мазуренко О.В. Запобігання збуту наркотичних засобів у Причорноморському регіоні України в контексті Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 2. С. 77-83. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/12.pdf
40. Гладкова Є.О. Особливості феномену наркозлочинності в Україні в сучасних умовах. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2019. №1(20) С. 56-65. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5cfb1638-70b2-4197-9e2f-3caa55122887/content>
41. Визначення масштабів наркотичної та алкогольної залежності. Громадські наслідки. *Український інститут майбутнього*. 28.04.2021. URL: <https://uifuture.org/publications/vyznachennya-masshtabiv-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-zalezhnosti-suspilni-naslidky/>
42. Малишев В. Поширення наркоманії - загроза національній безпеці України: деякі шляхи розв'язання проблеми. *Голос України*. 25.05.2011. URL: https://www-golos-com.ua.translate.goog/article/110088?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
43. Рудава С.І. Соціально-економічні проблеми наркоманії в Україні та її вплив на здоров'я людини. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2018. Т. 22. № 4. С. 474-479.
44. Успішний досвід протидії поширенню небезпечних захворювань необхідно інтегрувати в наші реалії. *Офіційний сайт міста Одеса*. 13.12.2019. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/218218/>
- Наркоманія і Україна: середній вік, в якому наші діти пробують наркотики - 14 років! "*КНП ХОР Обласний центр медичної статистики, здорового способу життя та інформаційно-аналітичної діяльності*". 26.06.2021. URL: <http://khocz.com.ua/narkomanija-i-ukraina-s-e-r-e-d-n-i-j-vik-v-jakomu-nashi-diti-probujut-narkotiki-14-rokiv-2/>
45. Поліщук І. Проблема з наркотиками стала надзвичайно критичною, адже їх почали вживати не лише підлітки, а й діти. *Офіційний сайт Луцька міська рада*. 15.09.2021. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/ihor-polishchuk-problema-z-narkotykamy-stala-nadzvychno-krytychnoiu-adzhe-ikh-pochaly-vzhyvaty-ne-lyshe-pidlitky-a-i-dity>
46. Patabendige C. Legal Implications on Narcotics; a Threat to National Security. *Ministry of Defence Sri Lanka*. 04.01.2023. URL: https://www.defence.lk/Article/view_article/27007
47. Drug Induced Deaths in Australia: A changing story. *Australian Bureau of Statistics*. 2016. URL: <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Lookup/by%20Subject/3303.0~2016~Main%20Features~Drug%20Induced%20Deaths%20in%20Australia~6>
48. Спур В. Що загрожує за вживання та розповсюдження наркотиків. Хто цим займається у Тернополі. *20 хвилин*. 27.01.2020. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/scho-zagrozhue-za-rozpovsyudzhennya-narkotikiv-hto-tsim-zaumaetsya-u-t-11023156.html>
49. Спур В. Що загрожує за вживання та розповсюдження наркотиків. Хто цим займається у Тернополі. *20 хвилин*. 27.01.2020. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/scho-zagrozhue-za-rozpovsyudzhennya-narkotikiv-hto-tsim-zaumaetsya-u-t-11023156.html>